

“ŞAMLI” ALEVİ BOYU

Dr. Eldeniz ABBASLI*

E-mail: abbasov61@yahoo.com

abbasli61@gmail.com

ÖZET

Bu makalede Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Gabala İlçesindeki (1991 yılına kadar Gutgaşın) “ŞAMLI” adının kökeni araştırılmaktadır. “ŞAMLI” adının Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ve dünyada geniş yayılması ve nerelerde kullanılması Azerbaycan ve Türk Bilim adamlarının eserlerine dayanarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Şamlı, Kavim, Mahalle, Sokak, İlçe, Yer Adları

About name “Shamli”

Dr. Eldaniz ABBASLI

SUMMARY

Article is devoted to names of countryside of Azerbaijan. In the article stoken about villages with name “Shamli”, the topology of this name is considered. The author considers that there is a necessity for adequate scientific researches.

Key Words:

Shamli, Tribe, quarter, Street, Administrative district, Toponymy

* Yazışma Adresi: Dr. Eldeniz Abbaslı. Talıblı Sok. 42 Daire No: 15. AZ 1122 Bakü/Azerbaycan. E-mail: abbasov61@yahoo.com; abbasli61@gmail.com

Azerbaycan'da ve dünyada çeşitli Türk kavimlerinin adını kendinde yaşatan yerleşim meskenleri, yer adları mevcuttur. Bunlardan biri de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Gabala İlçesi'ndeki (1991 yılına kadar Gutgaşın) “Şamlı” adıdır.

Malumdur ki, “Şamlı” yer adı (toponimi) Kuzey Suriye'den gelmiş Türk boylarından birinin adı olmuştur. Bunu tarihi kaynaklar da tastik ediyor.

Şamlı adının kökeni hakkında gerek yabancı, gerekse de Azerbaycan tatkikatçılarının makale ve kitaplarında, bilimsel eserlerinde, internet sayfalarında mufassal bilgi veriliyor. Mesela, Mehemed Hasan Veliyev'in (Baharlı) “Azerbaycan” adlı kitabında (**Ruşça'dan çeviren: Vasif Guliyev**) “Şamlı” adı hakkında böyle yazılıyor: “1034 yılından (425 yılından) başlayarak Azerbaycan'a Selçuk adıyla tanınmış bir Türk kavmi gelmeye başlamıştır... Selçuklar bir sıra kavimlere bölünmüşler ve bunlardan birçoğu Moğol hücumu devrinde onlara tabe olmak istememiş, Küçük Asya'ya çıkıp gitmiş ve ondan sonralar muhtelif zamanlarda Azerbaycan'a gelmişlerdir, bir bölümü ise Moğollar devrinde de Azerbaycan'da kalmışlardır. Selçuk kavimleri şimdi de **Ayrum, Şamlı, Beydilli, İnallı, Tekle, Karamanlı, Ehmekli, Aydınlı, İmirli, Duher** vb. adlarla ünlüdürler”.

M. H. Veliyev (Baharlı) aynı eserinde daha sonra yazar: “...Başka Selçuk kavimi Şamlı, Moğolların baskını zamanı Türkiye'ye giden ve Şam'da (Suriye) mesken salan (o zaman Suriye Osmanlı İmparatorluğunun terkinde oluyordu – E. A.) Selçuklardan ibarettir. Onlar “Şamlı” adı altında Emir Timur tarafından Suriye'den göçürülmüş ve İran'da meskûnlaşmışlar.

İnternette yayımlanan “İrak'daki Türk Oymakları. Irak'ta Varlığı Bilinen Boy ve Oymaklar” makalesinde de Şamlu boyu hakkında, bu boyun Safevi devletinin kuruluşundaki rolünden söz açılıyor: “...Kuzey Suriye Türkmenleri Safavî devletinin kuruluşuna, özellikle Şamlu adı altında katılmışlardır. Şah Abbas devrinde Şamlular, diğer bütün Kızılbaş boylarını geçerek birinci sırada yer almışlardır. Safevî devletinin dayandığı en başta gelen Türk boylarından biri olan Şamlu boyu, başlıca Beğdili, İnallu (daha sonraları İnanlı) ve Harbendelu (Hudabendelu) obalarından oluşuyordu...”. Yazar daha sonra adı geçen makalesinde yazıyor: “Şamlu boyu beylerine karşı yakın bir bağlılığı olan Şah Abbas devrinde, bu boydan büyük emirler yetişmiştir. Şamlu emirlerinden Beğdili obasına mensup olan Ahmed Bey, H. 1002 (1593-1594)'de Şah Abbas tarafından Lâhicân darugalığine tayin edilmişti. Bundan başka Şah Abbas'ın yakını olan Beğdili boyundan beş kardeş daha vardı: Muhammed Bey, Haydar Bey, Saru Bey, Kapan Bey ve Zeynel Bey. Bunlardan Muhammed Bey 1022 (1613-1614) yılında ölmüş, malı ana bir kardeşi Haydar Sultan'a kalmıştır. Haydar Sultan da 1028 (1602-1603)'de ölünce, zengin serveti oğlu Nuru'd-dehr'e geçmiştir. Nuru'd-dehr bu dönemde bazı seferlere katılmıştır. Saru Bey ise H. 1011 (1602-1603) yılında Osmanlılara karşı yapılan savaşta yararlık göstermiştir. Kirmanşah bölgesi hakimi

iken H. 1033 (1623-1624) yılında Hille hakimliğine tayin edilmiştir. Şah Abbas dönemindeki Beğdili emirlerinden bir diğeri de Gündoğmuş Sultan idi. Gündoğmuş, Şah Abbas'ın birinci Bağdat seferinde Kerkük yöresindeki Tavuk'ta bulunuyordu. Buradan Şah'ın katına gelen Beğdili emiri Gündoğmuş Şah'ın hizmetine girerek, ondan sultanlık ünvanını almıştır. Şah Abbas'ın halefi ve oğlu Şah Safi döneminde de Şamlular mevkilerini korudular. 18. yüzyılda Şamlu boyu, diğeri birçok boy gibi zayıf bir duruma düşmüş, bu yüzden Şamlu'dan çok az emir çıkmıştır. Şamlu boyunun İnallu (İnanlu) obası Şahı Seven olarak varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir”.

Türk tarihçisi Vatan Özgül'ün internette yayımlanan “20. yüzyıl'dan önce Balaban aşireti” adlı eserinde bu kavim hakkında böyle yazıyor: “...Selçuklular devrinden beri Halep-Antep arasında kışlayan ve Sivas-Gürün-Gemerek arasında yaylayan Türkmen oymaklarına Farsça tarihlerde Etrâk-i Şâm veya Türkmân-ı Şâm, Türk halkı arasında ve Türkçe eserlerde de Şamlu deniliyordu. Osmanlı devrinde resmi vesikalarda Haleb Türkmenleri denilen Halep-Antep arasındaki topluluk başlıca Avşar (Afşar), Beğdili, İnallu, Harbendelu, Bayat gibi oymaklara ayrılmıştı...”.

Ünlü Türk Bilim adamı Prof. Dr. Faruk Sümer'in “Oğuzlar” kitabında Kuzey Suriye Türkmenlerinin Safevi devletinin kuruluşunda Şamlı (Şamlu) adı altında iştirak ettikleri kaydediliyor. Prof. Dr. Faruk Sümer aynı adlı eserinde Şamlı boyu hakkında böyle yazıyor: “...Şamlu yazda Sivas'ın güney tarafında ve Uzun Yaylada yaşayan, kışı Halep bölgesinde geçiren Türkmenlerin Beğdili, Harbendeli, İnallu gibi oymaklarının kollarından meydana gelmiştir...”. Yazar Şamlı (Şamlu) boyu üzerine adı geçen eserinde daha sonra bunları kaydediyor: “Kızılbaş ulusunu oluşturan birinci dereceli oymaklar şunlardır: Ustacalı-Ustahacılı (Safevi devrinde Ustaclı), Rumlu, Tekelü, Zülkadar, Şamlu, Kaçar...”. F. Sümer aynı eserinde daha sonra yazıyor: “Safevi devletinin dayandığı en başta gelen Türkmen boylarından biri olan Şamlu boyu başlıca Beğdili, İnallu (daha sonraları İnanlu) ve Hudabendelu (Harbendelu) obalarından meydana gelmişti. Daha sonra bu boya Avcı, Balabanlu, Biçerlu, Arabgirli ve Kerametlu gibi obalar da katılmıştır”.

Bu konuya Dr. Muharrem Bayar'da “Menteşe Bölgesinde Yaşayan Türk Aşiretleri” adlı makalesinde değiniyor. Yazar adı geçen eserin “Horzumlar” bölümünde Kıbrıs'a sürülen Yörük Aşiretleri'nden söz ederken şöyle yazıyor: “Kıbrıs 1571 tarihinde fethedilmiştir... Buradaki Türk nüfusun artırılması için Anadolu'da zaman zaman bazı aşiretler sürgün edilmiştir. H.1112/1700 tarihli vesikadan aldığımız bilgiye göre 1700 Anadolu'dan büyük bir aşiret kitlesi sürülmüştür. Bunlardan Şamlı, Kara Hacılı, Eski Yörükler, Kiselioğlu, Şeyhlü, Senetlü, Batraklı, Çıblaklı, Gediklü, Toslaklı, Ceridli, Saçı Karalı Yörük aşiretlerinden sayılarına oranlı olarak cemaatlar Kıbrıs'a sürülmüştür. Kıbrıs Valisi Mehmet Paşa gönderilen 1112/ 1700 tarihli hattı hümayun ile iskanı istenmiştir. Gönderilen emirde bu aşiretlerin sürgün değil bahşiş olduğu belirtilmiştir”.

Azerbaycan bilim adamı, Dr. Vasif İsmailoğlu'nun 2002 yılında İstanbul'da yayımladığı bir kitabında Şamlı boyu hakkında böyle yazılıyor: "...Kuzey Azerbaycan'ın Şamlu, Ayrımlu gibi Türkmen boyları Güneydoğu Anadolu'nun Türkmenlerinden iken Yavuz Sultan Selim zamanında mezhep farklılıklarından (Hanefi ve Caferi mezhepleri göz önünde tutulur – E. A.) doğan ihtilafı alâkadar göç etmişlerdir".

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden tarihçi, ünlü gazeteci-yazar Dr. Nazım Beratlı'nın "Kıbrıs'lı Türklerin Tarihi" kitabında Şamlı boyu hakkında şöyle devam ediyor: "XVI.yy, Şamlu'nun yıldızının iyice parladığı ve ününe ün kattığı yıldır. 1500 yılında, Şah İsmail Erzincan'a gelip de Anadolu'da kendine bağlı Türkmenlerin etrafında toplanmasını isteyince, bu çağrıya ilk koşanlar, hâlâ kışları Halep dolayları ve yazları Uzun Yayla'da yaşamakta olan Şamlular oldu. John Woods, onları "başat Kızılbaş aşireti" diye tanımlar. Bir zamanlar Baba İshak'ın etrafına toplanıp kırılmış olan bu insanların, aradan geçen üçyüz yıla karşın aynı geleneğin takipçisi Şah İsmail'e koşmaları da, oldukça ilginçtir. Kaldı ki çocukluğunda tehlikede olan Şah İsmail'i Erdebil'de saklayan ebesi de, onu Gilân'a götürüp saklayan lalası Hüseyin de, Şamlu oymağındandırlar. Çaldıran'da Osmanlı'ya karşı savaşan Kızılbaş ordusunun sağ kanadının komutanı, Durmuş Han Şamlu'dur. Çaldıran'dan sonra, artık Şamlu İran yada Azerbaycan'ın en önemli aşireti haline gelir. Bu önem, Şah İsmail ile sınırlı kalmaz, Tahmasip ve Abbas dönemlerinde de İran'ın en önemli devlet görevlerine, Şamlu'lar getirilir". Yazar bu konu üzerine şöyle devam ediyor: "...XV.yy'da ise, Şamlular ile ilgili en önemli belge, Akkoyunlular ile Osmanlılar arasında gidip gelen, "Şamlu Sorunu" isimli bir rapordur. Bu rapordan, Akkoyunlular'a daha yakın duran Şamlular'ın bir Osmanlı ajanını öldürdüğünü ve başat Kızılbaş aşiret olduklarını öğreniyoruz...".

İnternette yayımlanan "İrak'daki Türk Oymakları. Irak'ta Varlığı Bilinen Boy ve Oymaklar" makalesinde de Şamlı boyu hakkında, bu boyun Safevi devletinin kuruluşundaki rolünden söz açılıyor: "...Kuzey Suriye Türkmenleri Safavî devletinin kuruluşuna, özellikle Şamlu adı altında katılmışlardır. Şah Abbas devrinde Şamlular, diğer bütün Kızılbaş boylarını geçerek birinci sırada yer almışlardır. Safevî devletinin dayandığı en başta gelen Türk boylarından biri olan Şamlu boyu, başlıca Beğdili, İnallu (daha sonraları İnanlı) ve Harbendelu (Hudabendelu) obalarından oluşuyordu...". Yazar daha sonra adı geçen makalesinde yazıyor: "Şamlu boyu beylerine karşı yakın bir bağlılığı olan Şah Abbas devrinde, bu boydan büyük emirler yetişmiştir. Şamlu emirlerinden Beğdili obasına mensup olan Ahmed Bey, H. 1002 (1593-1594)'de Şah Abbas tarafından Lâhican darugaliğine tayin edilmişti. Bundan başka Şah Abbas'ın yakını olan Beğdili boyundan beş kardeş daha vardı: Muhammed Bey, Haydar Bey, Saru Bey, Kapan Bey ve Zeynel Bey. Bunlardan Muhammed Bey 1022 (1613-1614) yılında ölmüş, malı ana bir kardeşi Haydar Sultan'a kalmıştır. Haydar Sultan da 1028 (1602-1603)'de ölünce, zengin serveti oğlu Nuru'd-

dehr'e geçmiştir. Nuru'd-dehr bu dönemde bazı seferlere katılmıştır. Saru Bey ise H. 1011 (1602-1603) yılında Osmanlılara karşı yapılan savaşta yararlık göstermiştir. Kirmanşah bölgesi hakimi iken H. 1033 (1623-1624) yılında Hille hakimliğine tayin edilmiştir. Şah Abbas dönemindeki Beğdili emirlerinden bir diğeri de Gündoğmuş Sultan idi. Gündoğmuş, Şah Abbas'ın birinci Bağdat seferinde Kerkük yöresindeki Tavuk'ta bulunuyordu. Buradan Şah'ın katına gelen Beğdili emiri Gündoğmuş Şah'ın hizmetine girerek, ondan sultanlık ünvanını almıştır. Şah Abbas'ın halefi ve oğlu Şah Safi döneminde de Şamlular mevkilerini korudular. 18. yüzyılda Şamlu boyu, diğer birçok boy gibi zayıf bir duruma düşmüş, bu yüzden Şamlu'dan çok az emir çıkmıştır. Şamlu boyunun İnallu (İnanlı) obası Şahı Seven olarak varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir”.

KAYNAKÇA:

1. Ahundov, Ağamusa. “Toprağın Göksünde Tarihin İzleri”, “Gençlik” neşr., Bakü, 1983.
2. Yusufov, Yusuf.; Kerimov, Serraf. “Toponomikanın Esasları”, “Maarif” neşr., Bakü, 1987.
3. Ahmedov, Tofik. “Azerbaycan Toponomikasının Esasları”, Bakü Devlet Üniv. neşriyatı, 1991.
4. Meşediyev, Kara. “Zakafkasyanın Azerbaycan Toponimleri”, ”Elm”neşr., Bakü, 1990.
5. Celilov, Firudin. “Eski “Kaşkay” Etnonimi”, “Azerbaycan Onomastikası Problemleri”, III, Bakü, 1990, Shf. 187-188.
6. Mehmedoğlu, Alâeddin; Aliyeva, Hatire A. “Yer Adları ”Tarihin Aynası'dır”, Türk Kültürü Dergisi, Ankara, 1999, Sayı: 437, Shf. 552–558.
7. Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi. 224 Syf. Cilt: 1-6
8. Savaş, Saim. “XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik”. 1. bsk. – Ankara: Vadi Yayınları, 2002. 256 Syf.
9. Yurtsever, Cezmi. “Çukurova Türkmenleri”. Adana: Çukurova Yayınları, 2007. 400 Syf. 10. Ilık, Yılmaz. “Dikenin Gülü Avşarlar”. 1. Basım, 2005. 224 Syf.
11. Aslan, Sefettin. “Yeniçeri ve Kapıkule Süvarilerinin İsyanlarına İlişkin Bir Analiz”. C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2004 Cilt: 28 No: 1. Syf. 89-101.
12. Topuz, Necip. “Kor Yığımı Ağıtlarımız”. “Avşarelli” Dergisi, Sayı: 1 Temmuz 2007. Syf. 28-32.
13. Avşar, Mezahir. “Azerbaycan'da Afşarlar”. “Avşarelli” Dergisi, Sayı: 1 Temmuz 2007. Syf. 34-35.
14. Avşar, Asker. “Kürtleşen Avşarlar/Ardahan”. “Avşarelli” Dergisi, Sayı: 1 Temmuz 2007. Syf. 38-40.

15. Vurmay, Miray. H. “Suriye Türkleri”. “Avşarelli” Dergisi, Sayı: 1 Temmuz 2007. Syf. 45-46.
16. Şamiloğlu, Şahpaz. “Elikılıçlı Homer Korođlu – serhetlere (sınırlara) sığmayan kahraman ve aşık (ozan)”. Karapapaklar Dergisi. 5. Sayı.

NOT: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi’nce 17-18-19 Ekim 2007 tarihleride Ankara’da düzenlenen 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni’ne bildiri olarak sunulmuştur.

2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bbildiri kitabı. 2. Cilt, syf. 1914-1923